

УДК 336.71

В. В. Огородник, канд. екон. наук
ДВНЗ «Університет банківської справи», м. Київ, Україна

РОЛЬ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ КРАЇНИ

В. В. Огородник, канд. экон. наук
ГВУЗ «Университет банковского дела», г. Киев, Украина

РОЛЬ БАНКОВСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ СТРАНЫ

Vira Ohorodnyk, PhD in Economics
Banking University, Kyiv, Ukraine

THE ROLE OF BANKING ACTIVITY IN THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

У дослідженні визначено значущість банківської діяльності в соціально-економічному розвитку країни. Зосереджено увагу на тлумаченні поняття «банківська діяльність» як класиками економічної науки, так і сучасними вітчизняними та зарубіжними науковцями. Встановлено, що термін «банківська діяльність» розглядається як із позиції права, так і з позиції теорії банківської справи. Виявлено наявність багатограних підходів до тлумачення досліджуваного поняття, що відрізняються в залежності від макроекономічного чи мікроекономічного трактування. Вважаємо, що така розгалуженість у визначенні змісту банківської діяльності є обґрунтованою. Наголошено на існуванні специфічних рис банківської діяльності, що відрізняють її від інших видів економічної діяльності. Розглянуто наявні у світовій практиці принципи, на яких базується банківська діяльність. Уточнено тенденції взаємодії банків із секторами економіки та напрямами державної політики, зокрема, бюджетно-податковою, ціною та зовнішньоекономічною.

Ключові слова: банк; банківська діяльність; банківська система; соціально-економічний розвиток країни; специфічні риси банківської діяльності.

В исследовании определена значимость банковской деятельности в социально-экономическом развитии страны. Сосредоточено внимание на понятие «банковская деятельность», которое определяется как классиками экономической науки, так и современными отечественными и зарубежными учеными. Установлено, что термин «банковская деятельность» рассматривается как с позиции права, так и с позиции теории банковского дела. Выведено наличие многогранных подходов к определению исследуемого понятия, которые отличаются в зависимости от макроэкономической или микроэкономической позиции. Считаем, что такая разветвленность в определении содержания банковской деятельности является обоснованной. Отмечено существование специфических характеристик банковской деятельности, отличающих ее от других видов экономической деятельности. Рассмотрены существующие в мировой практике принципы, на которых базируется банковская государственной политики, в частности, бюджетно-налоговой, ценовой и внешнеэкономической.

Ключевые слова: банк; банковская деятельность; банковская система; социально-экономическое развитие страны; специфические черты банковской деятельности.

The research defines the importance of banking activities both for social and economic development of Ukraine which predetermines the corresponding growth of all other branches of the country industry. The article focuses on the interpretation of the term «banking activity» both by the classical economics scholars and by modern native and foreign ones. It is defined that the term «banking activity» is considered both from the standpoint of law and banking theory. The existence of multifaceted approaches to the interpretation of the notion under analysis is revealed which differ depending on whether macroeconomic or microeconomic approach is applied. We suppose that such variety of interpretations in determining the boundaries of the term under discussion is crucial. The existence of specific banking activity features which distinguish it from other types of economic activities is emphasised. The article also concentrates on the existing international theoretical principles on which the banking activity is based. The tendencies of banks interaction with sectors of the country economy and the state policy are specified, i.e. with the state fiscal, price, and foreign-economic policy.

Keywords: bank; banking activity; banking system; socio-economic development; specific features of banking activity.

Постановка проблеми. Дослідження історичних передумов існування банків та банківської діяльності дає підстави стверджувати, що в усі часи та в будь-якій країні світу банківська діяльність відігравала одну з провідних позицій у розвитку фінансово-кредитної системи та економіки країни.

Переконані, що для держави однією з пріоритетних стратегічних цілей, від досягнення якої, без перебільшення, залежить соціально-економічний розвиток, є повноцінне функціонування банків та наявність конкурентоспроможної банківської системи. Адже саме банківська діяльність одночасно виступає як фінансовим базисом для інших секторів економіки, так і показником ефективності економіки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв'язку з великим значенням банківської діяльності, дослідження цього питання знайшло відображення в наукових працях провідних вітчизняних та зарубіжних учених. Так, вагомий внесок у визначення основ банківської діяльності було здійснено класиками економічної думки А. Смітом, Д. Рікардо [1], У. Петті, Д. Юмом, Р. Кантільоном, Дж. Ло, Г. Маклеодом, Й. Шумпетером [2], А. Ганом та іншими. Крім того, варто відзначити українських науковців Т. С. Смовженко, В. І. Міщенко [3], А. Я. Кузнецову, О. І. Барановського, С. В. Науменкову [3], А. М. Мороза [4], М. І. Крупку [5], С. К. Реверчука [6], у роботах яких знайшли відображення окремі аспекти банківської діяльності та її значення в економіці.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність численних розрізнених наукових напрацювань з цієї проблеми, питання функціонування банків у сучасних умовах та взаємозв'язок їхньої діяльності із соціально-економічним розвитком держави потребують подальшого поглиблення та систематизації досліджень, вироблення цілісної наукової концепції.

Мета статті полягає в аналізі підходів до визначення змісту банківської діяльності та обґрунтуванні її значення в соціально-економічному розвитку країни.

Виклад основного матеріалу. У всі часи банки та банківська діяльність розглядалися в їх взаємозв'язку із грошима та позичковим відсотком. Так, У. Петті одним із перших детально дослідив проблему грошей та зазначив, що гроші виступають особливим товаром, який використовується для товарного обміну за допомогою певної пропорції; надлишок грошей призводить до зростання цін, а їх нестача – до скорочення обсягів виробництва та зниженню рівня податкових надходжень. «Ми маємо створити банк, який, як це добре розраховано, майже подвоїть ефективність наших грошей. Причому в Англії вже є матеріал, достатній для організації банку, здатного надати таку кількість капіталу, яка здатна привести в дію торгівлю всього комерційного світу», – йдеться у науковій праці У. Петті [1].

Натомість Д. Юм у своїй науковій праці «Про гроші», що розвиває теорію грошей, уперше в економічній науці обґрунтовує нейтральність грошей в економіці. Крім того, у цій науковій праці взагалі ставиться під сумнів користь банків та кредиту. На думку визначного вченого-економіста, завдяки збільшенню кількості грошей в обігу та зростанню торговельного обороту, відбувається зростання цін на продукти харчування та трудові ресурси. Д. Юм зазначав, що «найкориснішим банком був би той банк, який би лише зберігав у касі всі залучені ним грошові ресурси та ніколи б не збільшував кількість грошей в обігу» [1].

Заслужують на увагу напрацювання Р. Кантільйона, оскільки особливе місце в його праці посідає саме аналіз банківської діяльності. Дослідник зазначав, що банки впливають на швидкість обігу грошей, їх обсяг, необхідний для грошового обігу, а також на розмір позичкового відсотка. Банківська установа дає можливість економити готівкові гроші, активізувати використання тих грошей, що перебувають на депозитних рахунках. Р. Кантільйон не схвалював збільшення емісії грошей та інших цінних паперів через банківські установи, а також доводив, що лише «повноцінні» гроші виступають дійсно грошима. Показовою є значна увага науковця до підвищення довіри вкладників банків, оскільки низька довіра населення, зокрема, спричинена зниженням відсоткової ставки через надлишкову грошову масу, може призвести до хаосу в банківській системі та вилучення коштів з банків. На нашу думку, ці дослідження не втрачають своєї актуальності й у сучасних умовах України.

Треба відзначити, що на початку XVIII століття у Франції державним діячем Дж. Ло вперше було озвучено капіталотворче призначення кредиту. Адже саме завдяки кредиту власник грошей отримує дохід, а банки виступають творцями капіталу. Розвинув ідеї французького міністра фінансів вже англійський економіст Г. Маклеод у

працях «Основи політичної економії» та «Теорія і практика банківської справи», у яких йшлося про створення кредиту та капіталу банківськими установами. На відміну від Дж. Ло, Г. Маклеод для можливості проведення кредитної експансії розглядав емісію не тільки банкнот, а й чеків. Тому він не бачив суттєвої відмінності між емісійними та депозитними банками. Якщо перші можуть кредитувати за допомогою готівкової емісії, то другі – за допомогою безготівкової [5]. Крім того, англійський економіст писав про необхідність визначення певних меж розширення кредиту, розуміючи, що неможливо створювати капітал у такий спосіб у безмежно великих обсягах.

Класик економічної теорії А. Сміт убачав роль банків у сприянні розвитку виробничої діяльності не в тому, що вони збільшують капітал, проводячи активні операції, а в тому, що вони перетворюють більшу частину капіталу в активний продуктивний капітал [5].

Інший основоположник класичної економічної теорії Д. Рікардо описував такі твердження щодо теорії кредиту та банківської справи: «Я не маю жодного уявлення про те, щоб кредит мав узагалі яке-небудь значення у разі виробництва товарів; товари можна виробляти тільки за допомогою праці, машин і сирих матеріалів, і якщо ці останні використовують в одному місці, то вони обов'язково мають бути вилучені з іншого місця. Кредит є засобом, який по черзі переноситься від однієї особи до іншої для використання фактично наявного капіталу; він не створює, він тільки визначає, як цей капітал буде застосований» [5]. Учений прискіпливо ставився до організації банківської діяльності, мотивуючи це численними зловживаннями та відсутністю звітності та чіткої регламентації діяльності. Також Д. Рікардо був противником політики Банку Англії, виступаючи проти величезних прибутків банку. Він відстоював право уряду на управління державними фінансами, таким чином звільняючи Банк Англії від обов'язків державного скарбника [6].

Наступним могутнім поштовхом у розвитку теорії банківництва стали напрацювання в цьому напрямі німецького банкіра А. Гана та австрійського вченого Й. Шумпетера, які розглядали кредит, в основному, як джерело створення капіталу, що так необхідний для розвитку країни; зазначали, що кредит є безмежним, створюючи, крім капіталу, і депозити, а активні операції виступають первинними щодо пасивних. У праці «Теорія економічного розвитку» Й. Шумпетер зазначав: «У ринковій економіці... власник майна... перебуває у становищі неіснуючого, прагнучи реалізувати нову комбінацію, що, на відміну від вже існуючої, не може бути фінансована з доходів, які надходять, а лише з користування кредитом... і купівлі... необхідних засобів виробництва» [2]. Таким чином, акцентується увага на необхідності використання банківських кредитів підприємцями, які лише започатковують свій бізнес, що саме банки створюють гроші для таких підприємців.

А. Ган став основоположником «експансіоністської теорії кредиту», пояснюючи зростання виробництва та збільшення купівельної спроможності підприємств отриманням останніми кредитів від банків. А. Ган називав кредит «хребтом усієї банківської діяльності» та радив застосовувати кредитну політику, спрямовану на розширення кредитування для підтримки економічної кон'юнктури. Гіперінфляція в Німеччині у 20-х роках ХХ століття та світова економічна криза 1929-1933 рр. довели помилковість поглядів А. Гана на кредитну експансію як єдину умову високої економічної кон'юнктури. Тому А. Ган та його послідовники замість постійної кредитної експансії почали радити періодично проводити кредитну рестрикцію [5].

Підсумовуючи проведений аналіз наукових праць основоположників економічної науки стосовно розуміння сутності банківської діяльності та її ролі в економічному розвитку країни, можемо стверджувати, що наявні напрацювання визначних світових учених і до цього часу не втрачають своєї актуальності та виступають базисом для сучасних наукових досліджень.

Насамперед, зазначимо, що в роботах сучасних науковців банківська діяльність розглядається як з позиції права, так і позиції теорії банківської справи. Існування чималої кількості досліджень з цього питання фахівців у галузі права та банківської справи свідчить про міжгалузеве значення цього поняття. Так, у законодавчому розумінні банківська діяльність розглядається як певна сукупність банківських операцій, угод і послуг, які має право здійснювати на підставі закону банк або інша фінансово-кредитна установа [7]. Визначенню змісту банківської діяльності з економічного погляду присвятимо подальшу частину нашого дослідження.

Заслуговує на увагу науковий підхід, у якому сутність банківської діяльності розкривається через макроекономічний та мікроекономічний рівні дослідження. Так, В. А. Шпильовий та С. В. Фімяр зазначають, що «з макроекономічного погляду банківська діяльність розглядається як різновид фінансового посередництва, що виконує особливу роль у забезпеченні руху та перерозподілу фінансових ресурсів країни в ринкових умовах. З мікроекономічного погляду банківська діяльність становить предмет банківського бізнесу» [8]. Погоджуємося з думкою вчених щодо доцільності такої розгалуженості у визначенні змісту банківської діяльності, оскільки банківські установи виступають одночасно і фінансовими посередниками, і провідниками державної політики в грошово-кредитній сфері. Так, однією з функцій держави є організація грошового обігу в країні, а одним із суб'єктів грошового обігу виступають саме банки.

Учені Д. В. Щербатих та В. В. Білик [9], А. В. Буряк [10] виділяють чотири відокремлені підходи до визначення змісту банківської діяльності: у першому підході банківська діяльність визначається з функціонального погляду (функціональний підхід); у другому підході увага акцентується на процесі управління фінансовими потоками (портфельний підхід); третій підхід охоплює визначення, що розглядають банківську діяльність як виробничий процес трансформації фінансових ресурсів (виробничий підхід); у четвертому підході банківська діяльність досліджується з погляду суспільної корисності банків (посередницький / інституційний підхід). Вважаємо недоцільним зосередження уваги лише на одному з розглянутих підходів, оскільки кожен з підходів відрізняється за цільовим спрямуванням та рівнем дослідження.

У науковому доробку П. М. Сенища [11] виділено три підходи до визначення місця, ролі та значення банківської діяльності, а саме: грошово-потоківий (передбачає розкриття змісту банківської діяльності через безперервний рух грошових потоків, окремі з яких сприяють соціально-економічному розвитку економіки), капітальний (ґрунтується на визначенні значення банківської діяльності для економіки через банківський капітал) та грошово-господарський (розкриває основні характеристики банківської діяльності у взаємозв'язку з теорією грошового господарства).

Водночас варті уваги напрацювання вчених щодо обґрунтування сутності банківської діяльності, які не доцільно відносити до одного з представлених підходів Д. В. Щербатих, В. В. Білика [9], А. В. Буряка [10], П. М. Сенища [11], а також макроекономічного чи мікроекономічного рівнів дослідження В. А. Шпильового та С. В. Фімяра [8] (таблиця).

З таблиці видно, що в сучасній науковій літературі немає єдиного підходу до визначення банківської діяльності. Так, проаналізувавши наукові праці [3; 4; 12; 13], можемо констатувати наявність багатогранності (плюралізму) у визначеннях категорії «банківська діяльність». Крім того, у наведених тлумаченнях цього терміна відсутній єдиний підхід до критеріїв визначення специфіки банківської діяльності. Незважаючи на це, прослідковується наявність численних спільних рис у розумінні вченими банківської діяльності, зокрема, як основний осередок банківської діяльності зазначаються саме банківські операції, що здійснюються банками на постійній основі; фінансово-кредитні установи здійснюють свою діяльність лише після проходження процедури ліцензування тощо.

Таблиця

Визначення змісту банківської діяльності

Автор	Зміст визначення
Ю. Є. Холодна, О. М. Рац [12]	Банківська діяльність становить набір посередницьких операцій на грошовому ринку, виконання яких дозволено законом лише під особливим наглядом держави спеціальними інституціями, які називаються банками
С. Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В. І. Міщенко, С.В. Науменкова [3]	Банківська діяльність – особливий вид комерційної діяльності, який можуть здійснювати виключно банківські установи відповідно до банківського законодавства після реєстрації банку та одержання ліцензії
А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна [4]	Банківська діяльність – це сукупність дій комерційних банків з приводу руху грошей шляхом здійснення пасивних та активних операцій. У правовому розумінні банківська діяльність – це сукупність правових дій, що здійснюється певними суб'єктами у формі, якої вимагає закон або договір
К. Т. Трофімов [13]	Банківська діяльність – заснована на законодавстві чи ліцензії підприємницька діяльність кредитних організацій на ринку фінансових та інших послуг, виконуючи функції посередництва в кредиті, платіжних операціях та обігу капіталу

Джерело: складено автором на основі [3; 4; 12; 13].

Проаналізовані підходи до визначення змісту банківської діяльності та її ролі в економіці країни (як класиками економічної науки, так і сучасними вітчизняними та зарубіжними науковцями) дають підстави стверджувати про наявність певних особливостей у здійсненні цього виду діяльності, адже саме для банківських установ грошові кошти виконують роль товару, що здатен обмінюватися на будь-який інший матеріальний товар або послугу. На нашу думку, найбільш ґрунтовно визначають специфіку банківської діяльності М. І. Крупка, Є. М. Андрущак та І. В. Барилюк [5]:

- банки залучають і зберігають суспільні ліквідні кошти;
- банки використовують ці кошти для кредитування й інвестування, тобто залучають обмежені заощадження у виробничий процес;
- банки є провідниками монетарної політики центрального банку;
- комерційні банки створюють основу механізму національних розрахунків і функціонування платіжної системи;
- зважаючи на те, що інтеграція фінансової системи значна, розвиток кризи в одній національній банківській системі негативно впливає на стабільність банків в інших країнах;
- банки – довірчі організації, оскільки в основі їхньої діяльності є довіра з боку суспільства, без якої банківська система не може сподіватися на надходження коштів.

Зазначені вище специфічні риси банківської діяльності ще раз доводять, що існує щільний взаємозв'язок між діяльністю банків, які володіють колосальним економічним потенціалом, та соціально-економічним розвитком держави, оскільки саме кошти залучені банківськими установами, спрямовуються в інші сектори економіки, а ефективне функціонування банківської системи забезпечує повноцінну реалізацію грошово-кредитної політики держави.

Вважаємо, що економічний потенціал банківської діяльності проявляється в її здатності забезпечувати стійке розширене відтворення власних ресурсів банківських установ, підвищення ефективності їх використання, покращення якості трансформації пасивів в активи та зростання продуктивності праці. Тобто економічний потенціал банку можна визначити як сукупність ресурсів, здатних забезпечити банку самостійність, стійкість та можливість ефективного функціонування в економічному середовищі.

Далі вважаємо за доцільне розглянути основні принципи здійснення банківської діяльності (рис.).

Рис. Принципи здійснення банківської діяльності

Джерело: складено на основі [5; 14].

З рисунку видно, що виділяють чотири базових принципи, на підставі яких здійснюється банківська діяльність. Першим принципом виступає здійснення діяльності банками в межах дійсно наявних у них ресурсів. Так, «принцип роботи в межах реально залучених ресурсів як фундамент комерційної діяльності підвищує зацікавленість банку в нарощуванні депозитів. Так розвивається справжня конкуренція за пасиви та стимулюється пошук із боку банків найефективніших сфер вкладання своїх ресурсів, тобто в найрентабельніші й найдинамічніші галузі» [5].

Дотримання другого принципу банківської діяльності передбачає не тільки цілковиту економічну самостійність та свободу банків (на власний розсуд розпоряджатися банківськими ресурсами та прибутком, визначати тарифи, строки та умови при здійсненні кредитування, вибирати клієнтів та доступний асортимент банківських послуг), а й відповідальність банків за результати своєї діяльності (те тільки обмежуючись прибутком, а і всім належним банку майном та капіталом).

Третій принцип передбачає організацію взаємодії банків із клієнтами як фізичними, так і юридичними особами на таких засадах: прибутковість, ризик та ліквідність. Тобто, вкладення тимчасово вільних коштів здійснюється банківськими установами саме відповідно до ринкових критеріїв. Переконані, що дотримання цього принципу банківської діяльності має особливе значення для банків з державною участю. Оскільки на прийняття рішень керівництвом цих банків щодо надання коштів у позику можуть впливати держані діячі, політична еліта країни, а також відповідні рішення можуть ухвалюватися у зв'язку з необхідністю реалізації державних програм з підтримки окремих галузей економіки, що є не завжди економічно виправдано.

Четвертий принцип полягає в регулюванні банківської діяльності державою лише з використанням економічних, а не адміністративних методів. На нашу думку, дотримання цього принципу наголошує важливість повної економічної самостійності банків, оскільки держава може лише регулювати діяльність банків, а не втручатися в їхню операційну діяльність (винятком є лише проблемні банківські установи).

Обґрунтовуючи роль банківської діяльності в соціально-економічному розвитку країни, можемо зазначити, що саме банківські установи забезпечують економічних суб'єктів специфічними, власне банківськими, продуктами та послугами. Так, домогосподарства отримують від співпраці з банками доступ до кредитних ресурсів, дохід від заощаджень на депозитних рахунках тощо; підприємства – кредитні ресурси для інвестиційної діяльності, поповнення оборотного капіталу, а також розрахунково-касове обслуговування та дохід від тимчасово вільних коштів на депозитах; держава ж отримує загалом забезпечення стабільності грошової одиниці та сприяння соціально-економічному розвитку. Отже, саме банки виступають фінансово-кредитними установами, які під час своєї корисної специфічної діяльності здатні збільшувати обсяг ВВП, а не просто виступати фінансовими посередниками.

Як вже зазначалося раніше, банківська діяльність відіграє вагомую роль у соціально-економічному розвитку завдяки своїй взаємодії з усіма секторами економіки та напрямками державної політики, зокрема, бюджетно-податковою, ціновою та зовнішньоекономічною. Аналізуючи вказані напрями взаємодії банків з державною політикою в різних її сферах, можемо зазначити про наявність щільного взаємозв'язку банків з бюджетною та податковою системами тощо. Цей факт ще раз підтверджує, що соціально-економічне зростання в країні багато в чому залежить від ефективного функціонування банківської системи та доцільної координації з іншими економічними суб'єктами.

Крім того, у сучасних умовах можемо спостерігати підвищення ролі банків у соціально-економічному зростанні, що проявляється, зокрема, у клієнтоорієнтованій стратегії розвитку банків; у реалізації окремих аспектів концепції соціальної відповідальності цими фінансово-кредитними установами; у підвищенні довіри населення до банків, а також у розширенні сфери діяльності банків та використанні інноваційних банківських продуктів / послуг.

Висновки і пропозиції. Таким чином, проведене в науковій статті дослідження, дає підстави стверджувати, що в Україні, як і всіх розвинених країнах світу, банки виступають потужним сектором економіки. У сучасній ринковій економіці роль банківської діяльності посідає чільне місце, оскільки саме банки, як ключова ланка економічної системи, живлять економіку додатковими грошовими ресурсами. У цьому контексті особливої уваги заслуговує роль банків з державною участю в соціально-економічному розвитку країни, що і стане подальшим етапом нашого дослідження.

Список використаних джерел

1. Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков: в 5 т. / сопред. редкол. Г. Г. Фетисов, А. Г. Худокормов. Т. 1. От зари цивилизации до капитализма / отв. ред. Г. Г. Фетисов. Москва: Мысль, 2004. 718 с.
2. Шумпетер Й. Теория экономического развития / пер. с англ. В. С. Антонова и др. Москва: Директмедиа Паблшинг, 2008. 355 с.
3. Арбузов С. Г., Колобов Ю. В., Міщенко В. І., Науменкова С. В. Банківська енциклопедія. Київ: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. 504 с.
4. Мороз А. М., Савлук М. І., Пуховкіна М. Ф. Банківські операції: підручник. Київ: КНЕУ, 2008. 538 с.
5. Холодна Ю. Є., Рац О. М. Банківська система : навчальний посібник. Харків: Вид-во ХНЕУ, 2013. 316 с.
6. Реверчук С. В., Полулях В. Д. Історія економічних вчень: навч. посіб. Львів: Тріада плюс, 2007. 352 с.
7. Дмитренко Ю. М. Банківська діяльність як інститут фінансового права. *Форум права*. 2012. № 2. С. 188–195.
8. Шпильовий В. А., Філяр С. В. Концептуальні підходи до визначення сутності банківської діяльності в умовах модернізації економічної системи. *Агросвіт*. 2015. № 13. С. 14–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2015_13_4.
9. Щербатих Д., Білик В. Концептуальні підходи до визначення змісту банківської діяльності у сучасних умовах. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2015. Т. 2. № 40. С. 65–69. URL: <http://ven.chdtu.edu.ua/article/view/88087>.
10. Буряк А. В. Теоретичні підходи до визначення змісту банківської діяльності. *Ефективна економіка*. 2011. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=727>.
11. Сенищ П. М. Банківська діяльність у розширеному відтворенні економіки: теоретичні аспекти. *Бізнес Інформ*. 2013. № 7. С. 277–282.
12. Банківська система: навчальний посібник / М. І. Крупка та ін.; за ред. д-ра екон. наук, проф. М. І. Крупки. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. 510 с.
13. Трофимов К. Т. Проблемы правоспособности банка. *Хозяйство и право*. 2005. № 4. С. 89–95.
14. Прокопенко І. Ф., Ганін В. І., Соляр В. В., Маслов С. І. Основи банківської справи: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 410 с.

References

1. Fetisov, G. G. (eds.) (2004). *Mirovaia ekonomicheskaiia mysl. Skvoz prizmu vekov [World economic thought. Through the prism of centuries]*. (Vols. 1-5). Moscow: Mysl [in Russian].
2. Shumpeter, I. (2008). *Teoriia ekonomicheskogo razvitiia [The Theory of Economic Development]*. (Antonova, V. S., Trans). Moscow: Directmedia Publishing [in Russian].
3. Arbuzov, S. H., Kolobov, Yu. V., Mishchenko, V. I. & Naumenkova, S. V. (2011). *Bankivska entsyklopediia [Banking Encyclopedia]*. Kyiv: Tsentr naukovykh doslidzhen Natsionalnoho banku Ukrainy: Znannia [in Ukrainian].
4. Moroz, A. M., Savluk, M. I. & Pukhovkina, M. F. (2008). *Bankivski operatsii [Bank operations]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
5. Krupka, M. I., Andrushchak, Ye. M. & Baryliuk, I. V. (2012). *Bankivska systema [The banking system]*. Lviv: LNU im. Ivana Franka [in Ukrainian].
6. Reverchuk, S. V. & Poluliakh, V. D. (2007). *Istoriia ekonomichnykh vchen [History of economic doctrines]*. Lviv: Triada plus [in Ukrainian].
7. Dmytrenko, Yu. M. (2012). Bankivska diialnist yak instytut finansovoho prava [Banking activities as an institute of financial law]. *Forum prava – Forum of law*, 2, 188–195 [in Ukrainian].
8. Shpylovyi, V. A. & Fimiar, S. V. (2015). Kontseptualni pidkhody do vyznachennia sutnosti bankivskoi diialnosti v umovakh modernizatsii ekonomichnoi systemy [Conceptual approaches to the definition of the essence of banking activity in the modernization of the economic system]. *Ahrosvit – AgroSvit*, 13, 14–18. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2015_13_4.
9. Shcherbatykh, D. & Bilyk, V. (2015). Kontseptualni pidkhody do vyznachennia zmistu bankivskoi diialnosti u suchasnykh umovakh [Conceptual approaches to the definition of the content of banking activities in modern conditions]. *Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky – Collection of scientific works of Cherkasy State Technological University. Series: Economic Sciences*, 2 (40), 65-69. Retrieved from <http://ven.chdtu.edu.ua/article/view/88087>.
10. Buriak, A. V. (2011). Teoretychni pidkhody do vyznachennia zmistu bankivskoi diialnosti [Theoretical approaches to the definition of the content of banking activities]. *Elektronne naukove fakhove vydannia «Efektyvna ekonomika» – Electronic scientific special edition «Effective economy»*, 10. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=727>.
11. Senyshch, P. M. (2013). Bankivska diialnist u rozshyrenomu vidtvorenni ekonomiky: teoretychni aspekty [Banking activity in the extended reproduction of the economy: theoretical aspects]. *Biznes Inform – Biznes Inform*, 7, 277–282 [in Ukrainian].
12. Krupka, M. I. (Ed.) (2012). *Bankivska systema [The banking system]*. Lviv: LNU im. Ivana Franka [in Ukrainian].
13. Trofimov, K. T. (2005). Problemy pravospobnosti banka [Problems of legal capacity of the bank]. *Khoziaistvo i pravo – Economy and law*, 4, 89–95 [in Russian].
14. Prokopenko, I. F., Hanin, V. I., Soliar, V. V. & Maslov, S. I. (2005). *Osnovy bankivskoi spravy [Fundamentals of Banking]*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].

Огородник Віра Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та менеджменту, ДВНЗ «Університет банківської справи» (вул. Андріївська, 1, м. Київ, 04070, Україна).

Огородник Вера Владимировна – кандидат экономических наук, доцент кафедры экономики и менеджмента, ГБУЗ «Университет банковского дела» (ул. Андреевская, 1, г. Киев, 04070, Украина).

Ohorodnyk Vira – PhD in Economics, Associate Professor of Department of Economics and Management, Banking University (1 Andreevskaiia Str., 04070 Kyiv, Ukraine).

E-mail: vera_ubs@ukr.net

УДК 368.91(477)

Х. І. Штирхун, канд. екон. наук

Ю. П. Ольховик, магістр

О. П. Романенко, магістр

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ КОМПАНІЯМИ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

К. И. Штырхун, канд. экон. наук

Ю. П. Ольховик, магистр

А. П. Романенко, магистр

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

ОСОБЕННОСТИ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВЫХ УСЛУГ КОМПАНИЯМИ СТРАХОВАНИЯ ЖИЗНИ В УКРАИНЕ

Khrystyna Shtyrkhun, PhD in Economics

Yuliia Olkhovik, Master

Oleksandr Romanenko, Master

Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

FEATURES OF PROVIDING FINANCIAL SERVICES BY LIFE INSURANCE COMPANIES IN UKRAINE

У статті представлені результати дослідження становлення, розвитку й сучасного стану компаній страхування життя на фінансовому ринку України. Для більш чіткого розкриття теми проаналізовано підходи різних науковців до трактування поняття «страхування життя» і коротко розглянута історія становлення зазначених фінансових установ. Розроблено загальний механізм функціонування компаній страхування життя. Виявлено головні причини скорочення кількості аналізованих організацій у нашій державі, а також виділені загальні тенденції розвитку страховиків. Проведено динамічний аналіз розміру валових страхових премій та активів досліджуваних установ. На основі отриманих даних визначено список провідних компаній зі страхування життя в Україні і, як узагальнення, описані послуги компаній та умови, на яких вони надаються споживачам.

Ключові слова: компанії страхування життя; страхувальник; фінансова установа; страхування; страхові премії; договір страхування; ринок страхових послуг.

В статье представлены результаты исследования становления, развития и современного состояния компаний страхования жизни на финансовом рынке Украины. Для более четкого раскрытия темы проанализированы подходы различных ученых к трактовке понятия «страхование жизни» и кратко рассмотрена история становления данных финансовых учреждений. Разработан общий механизм функционирования компаний страхования жизни. Выявлены главные причины сокращения количества анализируемых организаций в нашем государстве, а также выделены общие тенденции развития страховиков в настоящее время. Проведен динамический анализ размера страховых премий и активов исследуемых учреждений. На основе полученных данных определен список ведущих компаний по страхованию жизни в Украине и, как обобщение, описаны услуги компаний и условия, на которых они предоставляются потребителям.

Ключевые слова: компании страхования жизни; страхователь; финансовое учреждение; страхование страховых премий; договор страхования; рынок страховых услуг.

The article presents the results of the study of the formation, development and current state of life insurance companies in the financial market of Ukraine. For a more clear disclosure of the topic, the approaches of different scholars to the interpretation of the concept of "life insurance" have been analyzed and the history of the formation of financial institutions has been considered briefly. The general mechanism of functioning of life insurance companies has been developed. The main reasons for reducing the number of analyzed organizations in our state have been revealed, as well as general current trends of insurers development have been outlined. A dynamic analysis of gross insurance premiums and assets of the institutions under investigation has been carried out. On the basis of obtained data, a list of leading life insurance companies in Ukraine has been defined and, as a generalization, the services of companies and the conditions on which they are provided to consumers have been described.

Keywords: life insurance companies; insurer; financial institution; insurance; insurance premiums, insurance contract; insurance market.

Постановка проблеми. У всіх розвинених країнах світу компанії зі страхування життя вже дуже давно відіграють провідну роль на ринку фінансових послуг. Завдяки їхній активній діяльності з'являються можливості для вирішення багатьох макроекономічних проблем, тому що страхові компанії є одними з головних інвесторів в економіку країни. Споживачі в ролі страхувальників мають можливості забезпечити себе або своїх близьких стабільним майбутнім за рахунок співпраці з цими установами.

В Україні страховий ринок є досить молодим. Його розвиток розпочався разом із отриманням незалежності. Незважаючи на досить короткий термін, компанії страхування життя вже мають певні проблеми, які стримують їхнє подальше становлення. Нерозвинуте законодавство, відсутність сильної системи фінансового посередництва, незацікавленість держави в розвитку ринку страхових послуг, низький попит на страхові послуги та багато інших факторів, через які страхові компанії не мають можливостей для розвитку.

Для успішного функціонування таких компаній на вітчизняному ринку необхідно вжити заходів, які створять оптимальне середовище для їх існування. Розвиток страхування життя в Україні стане поштовхом до проведення економічних реформ, які сприятимуть покращенню економічного стану країни загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання у сфері страхування життя досліджували багато вітчизняних та зарубіжних учених, серед яких: О. Александрова, Г. Бадер, В. Базилевич, А. Банасінський, Л. Бойко, Н. Внукова, К. Воблий, С. Єфімов, М. Клапків, Є. Коломін, Л. Корчевська, А. Манес, С. Осадець, А. Плешков, А. Поддєрьогін, В. Райхер, Л. Рейтман, К. Турбіна, Т. Федорова, О. Худяков, В. Шахов, А. Шихов та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що є багато наукових праць, в яких описано механізм роботи компаній страхування життя, на нашу думку, ще не було чітко висвітлено і структуровано питання, що стосуються раціонального розпорядження можливостями та ресурсами страхової компанії для підвищення рівня життя населення та країни загалом. Також у працях не порушується питання стосовно того, що значна частка вітчизняних компаній страхування життя ведуть тіньовий бізнес.

Мета статті. Головною метою цієї статті є аналіз особливостей функціонування роботи функціонуючих компаній та дослідження основних послуг, які вони пропонують споживачам на ринку страхових послуг.

Виклад основного матеріалу. Страхування життя – важливий елемент соціального захисту населення, який надає страхувальнику можливість мінімізувати ймовірні ризики та одночасно збільшити свої заощадження. Страхування життя треба розглядати як перспективні вкладення коштів, які здатні забезпечити надійне та впевнене майбутнє. Існує багато різноманітних підходів до трактування цього поняття (табл. 1).

Таблиця 1

Сутність поняття страхування життя

Автор	Трактування поняття
1	2
О. І. Худяков	При страхуванні життя страховим випадком може бути подія досить приємна, радісна й навіть бажана (наприклад, одруження, повноліття). Такого роду події, зазвичай, передбачувані, а часом і просто неминучі. Унаслідок чого страхування життя не має на меті відшкодування збитків, заподіяних страховим випадком, що суперечить самій концепції страхування як економічній категорії [1]
Л. О. Бойко	Страхування життя є формою захисту від ризиків, що загрожують життю, здоров'ю. Страхування життя відноситься до накопичувального страхування, при цьому тимчасово вільні кошти акумулюються у страховому фонді та стають важливим джерелом інвестицій в економіку держави [2]
Т. А. Федорова	Під страхуванням життя прийнято вважати надання страховою компанією в обмін на сплату страхових премій гарантії виплати певної суми грошей страхувальнику або вказаній третій особі в разі смерті застрахованого або його дожиття до певного терміну [3]
С. В. Єрмасов	Страхування життя – це вид страхування, за допомогою якого здійснюється страховий захист особистих, сімейних доходів громадян або зміцнення досягнутого ними добробуту [4]
А. К. Шихов	Страхування життя як економічна категорія являє собою замкнуті перерозподільні відносини між учасниками страхування життя щодо формування страховиком за рахунок сплати страхувальниками страхових премій (внесків) та прибутку від інвестування страхових резервів цільового страхового фонду й використання його для виплати страхових сум застрахованим особам при настанні страхових випадків встановлених договорами страхування [5]